

WATER EN VUUR

Op de Paviljoensgracht, recht tegenover het Spinozahuis en nabij het fraaie Heilige Geesthofje, staat een sterk verwaarloosd pand. Het pleisterwerk is deels van de gevel gevallen. Maar daardoor is ook te zien dat het om een 17^e-eeuws huis gaat, met gemetselde bogen boven de ramen. De buurtorganisatie Het Oude Centrum probeert momenteel om de eigenaar, de WOM (samenwerkingsverband tussen gemeente Den Haag en woningcorporatie Staedion), te bewegen om ook de rest van het pleisterwerk van de gevel te verwijderen zodat die 17^e-eeuwse gevel helemaal in het zicht komt. Het opknappen van deze gevel zou een enorme opsteker zijn voor dit stukje gevelwand.

Maar bij dit pand hoort ook een verhaal. Want op de begane grond zat vroeger een water-en-vuurwinkel. Dat was geen winkel waar ruzie gemaakt werd (denk aan de uitdrukking 'als water en vuur'), maar je kon er voor een halve cent warm water kopen, of gloeiende kooltjes voor in een voetenstoofje. En olie voor je lamp. Ooit waren er tientallen van zulke winkeltjes in de stad. Het winkeltje op Paviljoensgracht 133 heeft het uitgehouden tot begin jaren '60 van de vorige eeuw en was vermoedelijk de laatste in zijn soort.

Het is voor ons tegenwoordig natuurlijk moeilijk voor te stellen dat er bij de meeste mensen vroeger geen warm water uit de kraan kwam. Voor een douche ging je naar het badhuis, bijvoorbeeld die nabij de Grote Kerk. Zo'n badhuis

was eigenlijk al modern, in veel gezinnen ging het nog in de teil, de wekelijkse wasbeurt op zaterdagavond waar alle gezinsleden na elkaar gingen. En ook dat laatste was relatief modern, want nadat de Romeinen en hun badhuizen uit onze streken waren verdwenen werd er eeuwenlang niet meer gebaad. Dat had ook een praktische oorzaak: in bad gaan in tijden van pokkenepidemieën kon je het leven kosten, want je verspreidde zo het pokkenvirus over je hele lichaam. Pas toen in de loop van de 19^e eeuw de inenting tegen de pokken was uitgevonden kwam het baden weer in de mode. Er werd gevaccineerd met een koepok - in onze stad bijvoorbeeld stond bij het Rijswijkseplein naast het 'Wachtje' een koe die de entstof leverde waarmee iedereen in Den Haag (verplicht!) werd ingeënt.

Maar zelfs in de tijd dat er nog nauwelijks gebaad werd was er behoefte aan warm water, bijvoorbeeld voor de was of om de vloer te dweilen. Dat water werd meestal gekocht bij een water-en-vuurwinkel.

Zo'n typisch water-en-vuurwinkeltje zat dus op Paviljoensgracht 133. Daar kwam je voor een pan, teil of emmer heet water. Of je liet een meegebracht blik vullen met gloeiende kooltjes, voor in je voetenstoofje of het strijkijzer. Ook kon je er kolen kopen voor de kachel. Of een meegebracht blik met petroleum laten vullen voor de olielamp of het petroleumstel thuis waarop de sudderlapjes en de spuitjes gaar werden

gestoofd. Veel mensen hadden een petroleumkachel thuis, een Aladdin. Zo'n walmend ding dat direct al bij binnenkomst zijn aanwezigheid verraadde. Het stond ook in veel buurtwinkeltjes, met de onmiskenbare geur die daar bijhoorde.

Het water-en-vuurwinkeltje op de Paviljoensgracht had ook een kar waarmee ze op maandag (wasdag) en zaterdagmiddag langs de huizen in de buurt gingen, om tegen betaling warm water af te leveren voor wie dat wilde. Grote ketels met heet water werden tijdens die rondgang op temperatuur gehouden door gloeiende kooltjes.

De opmars van het stadsgas, de komst van geisers en gasfornuizen - en na de Tweede Wereldoorlog de komst van de wasmachine die zelf het water verwarmde - maakten dat het winkeltje uiteindelijk overbodig werd. Al werden er nog wel een tijdlang kolen verkocht en blikken petroleum.

In de glorie-dagen ging je ook naar zo'n winkeltje voor een ketel koffie, of een kan heet water om thee te zetten. Zie ook de citaten hiernaast, gevonden op de website van het Amsterdam Museum. Ik vond geen Haagse bronnen, maar in Den Haag was het natuurlijk niet anders dan in Amsterdam.

Werkgroep Levende Historie in samenwerking met
 Michiel Voorhoeve, tekst
 Jan van der Ploeg, beeld

Mijn moeder was Rebecca Sarlui. Haar vader, Opa Leipi (zijn echte naam was Levie, Leipi was zijn bijnaam) Sarlui, had een water- en vuurhuisje of winkeltje. Je kon daar bijvoorbeeld voor een halve cent warm water of vuur kopen. De hele buurt kwam langs, in die tijd (de jaren twintig) had nog niemand warm water uit de kraan. Dan kwamen ze met een pannetje of een schaalteje om warm water te kopen. Ze kwamen met een blikken bus om gloeiende kooltjes te halen, want de oudere mensen hadden het snel koud en dan konden ze gloeiende kooltjes in een houten stoof doen of in een bakje. Het water-en vuurhuisje van mijn opa Leipi was in de Jodenhouthuinen. Waar het precies was weet ik niet, ik heb het nooit terug gevonden. Vroeger had je trouwens best veel van dit soort winkeltjes.

De water-en-vuurwinkel was het hele jaar open, maar werd niet onverwacht vooral in de winter druk bezocht. Dan was er immers meer behoefte aan het (hete) water, de gloeiende kolen en de brandstoffen die er werden verkocht. Sani van Bussum beschrijft in Een bewogen vrijdag op de Breestraat (Amsterdam, 1930) hoe de werkvrouwen met een emmer lopen "om voor twee centen heet water te halen, of met een ketel waar de water-en-vuurvrouw vier duiten koffie, 'n cent melk en 'n halfje water in zal doen, terwijl ze in het meegebrachte testje voor 'n cent vuur deponert; 'n mooie, aangegloeide doovekool, die geslepten, zoowel voor de koffie als voor de stoof zal dienen." Amsterdam telde in 1851 volgens het bevolkingsregister 49 water- en vuurverkopers en -verkoopsters. Iets meer dan de helft woonde in de Jordaan, ook zaten er veel in het centrum en de Jodenbuurt. Hun aantal bleek bij de beroeptelling in 1889 te zijn gegroeid tot 212. Vooral getrouwde vrouwen of weduwen oefenden het beroep uit: driekwart was vrouw en slechts negen waren ongetrouwd. Water- en vuurverkoper was geen ongevaarlijk beroep. Regelmatig verschenen er berichtjes in de krant over de branden die in de winkels waren uitgebroken. Het Algemeen Handelsblad bracht op 11 oktober 1909 verslag uit van een brand die de avond ervoor was ontstaan in de water- en vuurnering van G. van Luyn in de Engelsesteeg. Een overbuurman zag de brand en sloeg de deur van de winkel in. "Niet uit 'kwajegeit', maar om het vat petroleum er uit te krijgen." De brandweer werd gealarmeerd. De winkel brandde uit, maar de familie Van Luyn, die boven de nering woonde, ontquam zonder schade. "Achteloos wegwerpen van een lucifer", bleek de oorzaak van het brandje.